แผนกธรรมในประเทศไทย (2) เพื่อศึกษากำเนิดและพัฒนาการของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ โดยเป็นการศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study) จากการศึกษาค้นคว้ารวบรวมข้อมูลเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องในเชิงประวัติศาสตร์ ได้ผลสรุปดังนี้

จากการศึกษาวิจัยในวัตถุประสงค์ ข้อที่ 1กำเนิดของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในประเทศไทย พบว่า พระปริยัติธรรม หมายถึง หลักสูตรการศึกษาดั้งเดิมของคณะสงฆ์ ที่จัดขึ้นสำหรับให้พระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ได้ศึกษาเล่าเรียน แบ่งได้ 3 ประเภท คือ (1) การศึกษาที่เป็นระบบของคณะสงฆ์เองโดยเฉพาะ แบ่งเป็น 2 แผนก คือ นักธรรมกับบาลี (2) การศึกษาที่อยู่ในกำกับหรือระบบของรัฐ (3) การศึกษาที่จัดขึ้นเป็นอิสระต่างหากจากระบบของคณะสงฆ์และระบบของรัฐ

กำเนิดและพัฒนาการของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมในประเทศไทยดังต่อไปนี้ เริ่มตั้งแต่สมัยสุโขทัย การเรียนการสอนพระปริยัติธรรมนั้น สถานศึกษามีวัดและวังเป็นศูนย์กลาง โดยมีพระภิกษุเป็นครูสอนและจัดการศึกษา หลักสูตรการเรียนการสอน ได้แก่ภาษาบาลีพระไตรปิฎก การวัดผลการศึกษา ยังไม่มีระบบหรือระเบียบวิธีการวัดผลที่แน่นอน ในสมัยอยุธยาสมเด็จพระนารายณ์มหาราชได้ฟื้นฟูพระศาสนาโดยกำหนดหลักสูตรเวลาเรียน การวัดผลและการประเมินผลตลอดทั้งกำหนดฐานะของผู้สอบไล่ได้ไว้เป็นการแน่นอนกล่าวคือใช้พระไตรปิฎกภาษาบาลี เป็นหลักในการกำหนดชั้นเรียน และแบ่งชั้นเรียนออกเป็น 3 ชั้น คือ 1. บาเรียนตรี 2. บาเรียนโท 3. บาเรียนเอก ผู้ที่เรียนจบ เรียกว่ามหาบาเรียนบาลี สถานที่ศึกษา อยู่ในบริเวณพระบรมมหาราชวังและวัดต่างๆ สำหรับครูได้แก่องค์พระมหากษัตริย์ ราชบัณฑิต และพระเถระในสมัยกรุงธนบุรีการศึกษาพระปริยัติธรรมคงไว้ตามแบบฉบับของกรุงศรีอยุธยา ไม่ได้ปรากฏมีการสอบ ในสมัยรัตนโกสินทร์ แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงที่ 1สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น รัชกาลที่ 1-2 การจัดหลักสูตรพระปริยัติธรรมได้ดำเนินตามแบบกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ในรัชกาลที่ 3 การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงขึ้นกว่าเดิม แต่ในด้านอื่นส่วนใหญ่ก็เหมือนในรัชกาลก่อนๆ รัชกาลที่ 4 การศึกษาพระปริยัติธรรมก็ใช้รูปแบบเหมือนรัชกาลที่ 3 มีการเปลี่ยนแปลงในเรื่องกรอบแนวคิดของการศึกษา มีการพัฒนาเนื้อหาและวิธีการศึกษาของภิกษุสามเณรผ่านการเรียนปริยัติธรรม ให้มีความเป็นวิทยาศาสตร์มากขึ้นทั้งเนื้อหาและรูปแบบ จึงนับได้ว่าเป็นยุคแห่งการเตรียมการเพื่อปฏิรูปการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยที่จะมีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมในสมัยต่อมา

สมัยรัตนโกสินทร์ยุคใหม่ ในรัชกาลที่ 5 การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบหรือหลักสูตรไปบ้าง แต่ก็จะยังคงรูปลักษณ์ของความเป็นพระปริยัติธรรมในแบบดั้งเดิม ที่เน้นการเล่าเรียนภาษาบาลีเป็นสำคัญ รัชกาลที่ 5 ทรงมีพระราโชบายเกี่ยวกับการส่งเสริมการศึกษาของคณะสงฆ์ให้มีรูปแบบที่ชัดเจน พระองค์ได้ทรงส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรม คือ ให้จัดตั้งสำนักเรียนขึ้นตามวัดต่างๆ ทั่วราชอาณาจักร และมีการสอบไล่พระปริยัติธรรมขึ้นทุกปี ทรงสนับสนุนให้จัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นในวัดทั้งในกรุงและหัวเมือง นอกจากจะเป็นไปเพื่อความเจริญก้าวหน้าของสถาบันสงฆ์แล้ว ยังมีผลสืบเนื่องกับพระราชดำริในเรื่องการ